

Järeda kyrkogård –
Kulturhistorisk inventering av kyrkogårdar/
begravningsplatser i Linköpings stift 2004

(KI Järeda 0066)

Järeda församling
Linköpings stift
Kalmar län

Innehåll

INLEDNING	3
Bakgrund	3
Syfte	3
Kulturminneslagen och begravningslagen	3
Kulturhistorisk bedömning	4
Inventeringens uppläggning och rapport	4
Linköpings stift, Kalmar län – en kort historik	5
Kort kyrkogårdshistorik	5
JÄREDA KYRKOGRÅRD	6
Sockenbeskrivning	6
Kyrkomiljön	7
Kyrkan	7
Kyrkogårdens historik	7
Beskrivning av kyrkogården idag	8
Beskrivning av enskilda kvarter/områden med kulturhistorisk bedömning	11
KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV KYRKOGRÅRDEN I DESS HELHET	20
ARKIV OCH LITTERATUR	
Bilagor:	
Kulturminneslagen	

INLEDNING

Bakgrund

Ur kulturhistorisk synpunkt är kyrkogårdar och begravningsplatser bärare av en stor mängd information och platserna ger anledning till frågor av olika slag. Vad är typiskt för våra kyrkogårdar när det gäller vegetation, omgärdningar, gångar, gravvårdar m m och finns det några regionala skillnader? Vad har varit gängse bruk under olika tider och vad kan vi få för historisk information bara av att gå på en kyrkogård? Med utgångspunkt i behovet av att förbättra kunskapen om våra kyrkogårdar och begravningsplatser genomförs en stiftsövergripande kulturhistorisk inventering.

På uppdrag av Linköpings stift utför Kalmar läns museum inventeringen av kyrkogårdar/begravningsplatser inom stiftets del av Kalmar län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och påbörjades under år 2004. Projektet beräknas vara avslutat vid utgången av år 2006. Inventeringen berör de till Svenska kyrkan hörande kyrkogårdarna/begravningsplatserna som omfattas av kulturminneslagen. Lagen gäller de begravningsplatser som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet. Denna rapport utgör en delrapport i inventeringen vars resultat kommer att sammanställas och analyseras i en stiftsövergripande rapport.

Syfte

De stiftsövergripande inventeringarnas syfte är:

- att lyfta fram och öka förståelsen för kyrkogårdarnas och begravningsplatsernas kulturvärden och att främja kontakterna mellan kyrkan och kulturmiljövården
- att skapa ett underlag för församlingarnas/samfälligheternas planering och förvaltning av kyrkogårdarna/begravningsplatserna och för vård- och underhållsplaner
- att sammanställa ett enhetligt och tillgängligt kunskapsunderlag med beskrivning av och historik för den enskilda kyrkogården/begravningsplatsen samt en bedömning av de kulturhistoriska värdena. Inventeringen blir samtidigt en samlad dokumentation och överblick av kyrkogårdar/begravningsplatser i stiftet från 2000-talets första decennium.
- att skapa ett underlag för handläggning av kyrkoantikvariska ärenden och för bedömning av var det är särskilt viktigt att stödja insatser med kyrkoantikvarisk ersättning.

Kulturminneslagen och begravningslagen

Enligt Lag om kulturminnen m m (SFS 1988:950) skall Svenska kyrkans *kyrkobyggnader*, *kyrkotomter* och *begravningsplatser* vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. Tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen för att göra väsentliga förändringar på kyrkogården. (Se vidare i bilaga om Kulturminneslagen). Begravningslagen (SFS 1990:1144) anger att en gravvård ägs av den som betalar gravrättsavgiften. När en gravanordning har blivit uppsatt, får den inte föras bort utan upplåtarens medgivande. När gravrätten upphör har ägaren rätt till gravvården. Om gravrättsinnehavaren inte vill gör anspråk på gravvården inom 6 månader tillfaller gravvården upplåtaren, alltså församlingen. Vidare säger lagen: Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av annat skäl

bör bevaras för framtiden, skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på platsen. Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats”.

Kulturhistorisk bedömning

Alla gravvårdar bär på sin historia och kan berätta om en person, en familj, stilhistoria och begravningstraditioner. I rapporten anges exempel på typer av gravvårdar som utifrån skilda kriterier bedöms som kulturhistoriskt värdefulla. Generellt gäller att ålderdomliga gravvårdar från tiden fram till 1850 bör föras in i kyrkans inventarieförteckning. Detta gäller även gravstaket och gravvårdar i gjutjärn och smidesjärn liksom äldre vårdar av trä. Många andra gravstenar har också ett kulturhistoriskt värde som kan kopplas till gravvårdens utförande - material, konstnärligt utförande eller till en person- lokal/personhistoriskt värde. Inventeringen omfattar i första hand enbart gravvårdar ute på kyrkogården. I flera kyrkor finns det dock gravvårdar som förvaras i kyrkan eller i lokal i anslutning till kyrkan. Ofta har dessa ett stort kulturhistorisk värde och bör tas med i kyrkans inventarieförteckning.

Den kulturhistoriska bedömningen görs utifrån principer som tagits fram av och fortlöpande diskuteras med representanter för Linköpings stift, länsstyrelserna i Jönköpings, Kalmar, och Östergötlands län samt läns museerna i Jönköpings och Östergötlands län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till varje enskild kyrkogårds egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning och rapport

Rapporten består av en historik över kyrkogården samt en beskrivning i ord och bild av kyrkogården som helhet och de olika kvarteren/områdena. En kulturhistorisk bedömning görs av varje kvarter/område samt över kyrkogården i dess helhet. Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gåtts igenom har främst varit läns museets topografiska arkiv och Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygdslitteratur. I viss mån har lantmäteriets handlingar och kartor nyttjats. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som inte en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens utveckling. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav endast en mindre del är presenterad i rapporten. Delar av inventeringsmaterialet görs tillgängligt via Kulturmiljövårdens bebyggelseregister, ett informationssystem som förvaltas av Riksantikvarieämbetet (www.raa.se).

Fältarbetet och rapporterna har utförts av antikvarier Magnus Johansson, Magdalena Jonsson och Liselotte Jumme vid Kalmar läns museum. Rapporterna finns tillgängliga på Linköpings stift, Länsstyrelsen i Kalmar län, Kalmar läns museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

Linköpings stift, Kalmar län – en kort historik

Linköpings stift bildades i början av 1100-talet och omfattade då Småland, Öland och Gotland. Ur Smålandsdelen bildades 1163 Växjö stift. Sin nuvarande omfattning erhö

Linköpings stift 1603, då södra delen av Kalmar län och Öland avskildes och bildade Kalmar stift, senare 1916 tillfört Växjö stift.

Under medeltid utgjordes Småland av ett tiotal små folkland i gränsområdet mellan västra och östra Götalands slättbygder i norr och de gammaldanska landskapen vid rikets gräns i söder. Kust- och inlandsbygder var glest befolkade och politiskt tycks området ha varit svagare knutet till det svenska riket än övriga landskap. Först i slutet av 1200-talet började området framträda i rikspolitiskt sammanhang. De tidigmedeltida kyrkorna var oftast små enkla träbyggnader utan torn. Först under senare del av medeltiden började man bygga av sten, vilket krävde helt annat kunnande och en större ekonomisk insats. I de förhållandevis fattiga smålandssocknarna fortsatte man dock traditionen att bygga i trä. De stenkyrkor som uppfördes var få och tillkom i huvudsak i de rikare bygderna. Någon större byggverksamhet förekom inte under senmedeltiden och århundradena därefter. I stort stod kyrkorna kvar orörda sånär som på nödvändiga underhållsarbeten och reparationer i samband med krig och annan skadegörelse.

En kraftigt växande befolkning och nya idéströmningar om gudstjänstrummets utformning skapade under 1700- och 1800-talen nya behov. Nu raserades, med några få undantag, flertalet av de gamla otidsenliga kyrkorna och de som blev kvar utsattes för omfattande om- och tillbyggnader. I en kunglig förordning 1776 föreskrevs att de nya byggnaderna skulle uppföras i sten, vilket också bidrog till att äldre träkyrkor dömdes ut och ersattes. Många av de nya kyrkorna ritades av tidens mest framstående arkitekter knutna till det av Kungl. Majt. inrättade Överintendentämbetet, vars uppgift var att granska förslagen till de stora, ljusa och luftiga kyrkorummen utformade enligt den nyklassicistiska tidsandan. För kyrkorna innebar 1800-talets senare del och tidigt 1900-tal en restaurerings- och ombyggnadsperiod, där nyklassicismens rena formspråk övergavs för skiftande stilimiterande ideal. Med alla medel försökte man anpassa såväl gamla som nya kyrkor till de nya idéerna – nygotik, nyrenässans och nybarock. Nya liturgiska och funktionella krav och nya smakriktningar har därefter fortsatt att förändra kyrkorummen in i vår tid.

Linköpings stift omfattar idag Östergötlands län, nordöstra delen av Jönköpings län och norra delen av Kalmar län. Kalmar läns del består av Norra och Södra Tjusts kontrakt samt Sevede-Aspelands kontrakt. Här finns omkring 35 kyrkor och 42 begravningsplatser anlagda före 1940 och skyddade enligt lagen om kulturminnen (SFS1988:950). Av dessa är Pelarne (trä) och S:ta Gertrud i Västervik (sten), Tveta (sten/trä), och Törnsfall (tegel/sten) till ursprung bevarade medeltida kyrkor.

Kort kyrkogårdshistorik

En kyrkogård skiljer sig från en begravningsplats på så vis att den ligger i direkt anslutning till en kyrkobyggnad. En begravningsplats rymmer ofta ett kapell inom sitt område. I förhistorisk tid varierade gravskicket mellan brandgravar och jordbegravningar. Kristendomens införande innebar bl a att bränning av kroppar förbjöds. Längre begravdes människor i närheten av sina hem, men under medeltiden anlades kyrkogårdar i allt högre utsträckning kring kyrkorna. Kyrkogårdens område delades först upp mellan byarna, med byvisa begravingar, senare i hemman. Den medeltida begravningsplatsen bestod troligen av ängslika områden kring kyrkan där de välbärgades gravminnen i form av sten kors, tumbor och hällar stod uppställda. Enklare människors gravar kunde markeras av en liten kulle eller ett trä kors. Kyrkogården omgärdades vanligen av träbalkar med spåntak. I mitten av 1700-talet kom ett kungligt påbud om att kyrkogårdsmuren, eller bogårdsmuren som man då kallade den, skulle vara uppförd av gråsten utan bruk, alltså kallmurade. I början av 1800-talet

tillät man att de murades med kalkbruk om de täcktes med tak. Reformationen innebar på många sätt en förändrad syn på det som hörde kyrkan till. Många kyrkogårdar lämnades vind för våg, murar revs och djuren betade fritt i markerna. Först under 1700-talet började man visa mer intresse för kyrkogårdarnas vård och utformning.

Före 1800-talet var det vanligt att människor av högre stånd begravdes inne i kyrkan, medan vanligt folk begravdes på anonyma allmänningar kring kyrkan. Under 1700-talets slut ökade protesterna mot begravningar i kyrkan då det ansågs ohygieniskt och orsakade stort obehag, speciellt sommartid. År 1815 beslöt Sveriges riksdag om att begravningsplatser skulle anläggas utanför städer och byar, också det av hygieniska skäl. I bland annat Västervik och Kalmar finns sådana begravningsplatser. Först efter 1815 blev det också mer allmänt förekommande med genomgripande planläggning av kyrkogårdarna med gångsystem och planteringar. Det blev också allt vanligare med planteringar av träd kring kyrkogården, sk trädkrans. Genom 1815 års förordning förbjöds definitivt begravningar inne i kyrkan. Kyrkogårdar och begravningsplatser uppdelades i områden där den dödes familj fick köpa gravplats, och områden som var gratis. Dessa senare områden kallades vanligen allmänna linjen. Här begravdes människor i den ordning de avled. Det innebar bl a att äkta makar inte blev begravda bredvid varandra. Under 1800-talets senare hälft blev det allt vanligare för samhällets arbetare och medelklass att skaffa sig egen gravplats och påkostad gravvård. Samtidigt blev de förmögna gravvårdar allt mer påkostade. Vid ungefär samma tid började man anlägga kyrkogårdar med en mindre strikt utformning, än den tidigare, och med ett mer naturinspirerat utseende. Vid 1900-talets mitt anlades kyrkogårdar med en större anpassning till den lokala topografin och de lokala växtförhållandena, bl a tillkom många skogskyrkogårdar. I och med att man började använda moderna maskiner har skötseln av kyrkogårdarna delvis förändrats. Tidigare grusgravsområden har såtts igen och staket och andra detaljer har tagits bort för att underlätta arbetet. Under de senaste decennierna har minneslundar tillkommit på nästan samtliga kyrkogårdar.

JÄREDA KYRKOGRÅRD

Linköpings stift

Fastighetsbeteckning: Järeda 17:1, Järeda socken, Hultsfreds kommun, Aspelds härad, Linköpings stift, Kalmar län, Småland

Befolkningstal: 1900: 870, 1955: 1272, 2003: 709

Sockenbeskrivning

Järeda socken ligger i västra delen av Hultsfreds kommun på gränsen till Jönköpings län. Genom socknen rinner Emån som haft stor betydelse för området i alla tider. Ån rinner genomjärnsjön och vid dess strand växte Järeda by fram. Området kring järnsjön domineras av mjukt rundade grus- och sandåsar och ett flertal mindre vattendrag och sjöar. Här och var bryts landskapet av stenrika moränbackar täckta av barrskog, omväxlande med åkerytor.

I socknen finns en relativt rik fornlämningsbild med flest fynd från stenåldern. Kring järnsjön finns ett 10-tal kända boplatser från jägarstenåldern, varav ett par undersökts under 1990-talet. Järeda är en medeltida socken och det första skriftliga belägget härstammar från 1337 då namnet skrivs Jæritha. Socken hade under medeltiden och 1500-talet samma omfattning som idag. Kyrkan och den äldsta delen av kyrkogården ligger på en naturlig förhöjning i anslutning till järnsjön och i Järeda kyrkby. På platsen fanns tidigare en medeltida kyrka.

Nordöst om kyrkbyn ligger stationssamhället Järnforsen, dagens centralort, som växte fram som ett resultat av järnvägen i början av 1900-talet. En del av den smalspåriga järnvägen finns ännu mellan kyrkogården och sjön. Traktens utveckling hänger tätt samman med tillgången på skog och vattenkraft där sågverk, pappersbruk och möbelindustrier varit viktiga inslag.

Kyrkomiljön

Järeda kyrka ligger på kyrkogårdens norra del och är orienterad i öst-västlig riktning. I väster breder Järnsjön ut sig och i norr och öster jordbruksmarker. I kyrkoanläggningen finns ett bårhus inrymt under själva kyrkogården i öster. I sydöst på kyrkvallen finns parkering och en förvaltningsbyggnad som tillhör kyrkan. I det sydvästra hörnet av kyrkogården finns en modern servicebyggnad. Ca 150 m söder om kyrkan är prästgården belägen, liksom f d skolhuset som nu är församlingshem.

Kyrkan

Den befintliga stenkyrkan uppfördes 1771-1774 under ledning av byggmästaren Peter Wahlström och består av ett rektangulärt långhus med rakslutet korparti, sakristia i norr och torn i väster. På samma plats fanns tidigare en medeltida träkyrka. Spår av denna påträffades under nuvarande kyrkas golv vid en restaurering 1926. Exteriören är nyklassicistisk med inslag av äldre stildrag. Långhusets spånklädda sadeltak har brant taklutning. Västtornet är kraftigt och avslutas med en karnisformad huv, lanternin och spira. Vid en omfattande renovering 1848 förstörades fönstren och korportalen, ett lunettfönster tillkom på korgaveln och två runda fönster på västtornet mot väster.

Kyrkogårdens historik

På storskifteskartan från 1782 finns kyrkogården angiven som en nästan rund form med en markering i sydost som sannolikt symboliserar stigluckan. På kyrkbacken finns markering för en byggnad. År 1806 beslutar sockenstämman att liken hädanefter gratis ska begravas i linje, allmänna linjen, men att den som behagar mot betalning kan erbjudas annan plats på kyrkogården. År 1811 anges i sockenstämmans protokoll att byggande av en sockenstuga ska påbörjas. Ca tio år senare, 1823, beslutar man att kyrkogården skall förses med lövträd. År 1829, uttalar stämman sitt missnöje med att salpetersjudaren N Liljekvist låtit uppföra en salpeterlåda nära kyrkmuren vid kyrkvallen som stör den fina utsikten kring kyrkan. (Salpeter framställdes för vidare tillverkning av krut och råvaran var oftast urindränkt jord.) Vid samma möte beslutar stämman att en inkörspport och två mindre gångportar ska uppföras vid kyrkvallens början och att träd skall planeras på ömse sidor om kyrkvallen. 1833 konstateras att muren kring kyrkogården är bristfällig och bör renoveras. Ur ett protokoll från 1833 kan man utläsa att aspar fanns planterade på kyrkogården och längs kyrkvallen eftersom pastor Törqvist då fick tillstånd att bryta löv från dem.

År 1848 genomgick kyrkobyggnaden en genomgripande ombyggnad varvid kyrkogården lämnades utan tillräcklig omgärdning vilket ledde till att kreatur tog sig in. Detta tas upp som ett problem i sockenstämmans protokoll där man beslutar att den gamla stigluckan ska flyttas och ersättas av trägrindar mellan runda stolpar av sten och tegel. Arbetet blev klart 1850 då också kyrkogården utvidgades något sydost och nordost om kyrkan, i nuvarande kvarter A. Den avskedade soldaten Peter Prosit i Järeda åtog sig att lägga den nya kyrkogårdsmuren mot en ersättning av en riksdaler per famn. Grindstolparna finns kvar ännu idag. Vid samma tidpunkt skulle stigluckan flyttas och inredas till ”hemlighus” i ena änden och bårhus i den andra.

På lagaskifteskartan från 1866 har kyrkogården en rundad form med kyrkan utritad i områdets norra del. 1851 beslutar sockenstämman att flera träd ska tas ned på kyrkogården och att den ska röjas och fyllas ”så att kyrkogården måtte vinna nödig prydnad i anseende till församlingens prydliga tempel”. Vad detta arbete innebar för kyrkogårdens utseende och struktur är svårt att idag veta. Drygt 20 år senare, 1872, planterades dock lönn och ask vid kyrkan, trädslag som ännu utgör kyrkogårdens trädkrans. 1895 noteras i sockenstämmans protokoll att grusgångar upptogs.

1921 skedde den första större utvidgningen av kyrkogården då två områden tillkom i öster, nedanför slänten, nuvarande kvarter E och F. Dessa områden var från början i det närmaste rena grusgravområden med gravvårdar som delvis omgärdades av låga häckar, viket kan skönjas på en flygbild från 1935. Även på den gamla kyrkogården kring kyrkan var vissa delar, speciellt kvarter B och delar av A fortfarande 1935 grusbelagt och med några häckomgärdade gravvårdar. I slutet av 1930-talet plockade också en stor mängd trävårdar bort från främst nuvarande kvarter A och C. Fotografier tagna innan denna förändring visar en kyrkogård av en delvis helt annan karaktär än idag. Den förhärskande gravvårdstypen var trästavar av olika utförande med endast enstaka gravvårdar av sten däremellan. Stavarna överdelar är dekorerade genom utsågade kors, kronor, lyrformer m m. Vissa stavar är målade och inskriptionen är textad med svart färg. Gräset växer bitvis högt kring gravvårdarna, men vissa områden omges också av grus. Där är själva graven markerad genom en bädd av jord och grus. I samband med förändringarna i slutet av 1930-talet utjämnades marken i kvarter A. Fotografier visar att vissa kvarvarande gravvårdar efter detta arbete fick en något förändrad placering. Dessutom vändes samtliga gravvårdar i kvarter A så att texten orienterades mot väster i stället för öster. Grusgångarna som leder från huvudingången fram till södra porten och till västtornet har 1935 samma sträckning som idag men var vid denna tid extra markerade av låga häckar. På ett fotografi från 1941 är häckarna borttagna. Kvarteren E och F såddes igen med gräsmatta 1969. År 1997 asfalterades gångarna från huvudporten till södra porten samt vidare till västtornet.

1971 invigdes en helt ny del av kyrkogården, området söder om kyrkan, ritat av Ture Jangvik. Då avgränsades området mot parkeringen av tujor. Dessa har nu ersatts av ölandstok. Den östra delen av det nya området rymde från början en urnlund som 1994 gjordes om till minneslund ritad av Classon i Mönsterås. 2004 har länsstyrelsen givit tillstånd att placera ett granitklot i minneslunden.

Beskrivning av kyrkogården idag

Kyrkogården består av fyra kvarter A-D på den äldsta delen och två, E-F, på den lägre belägna delen som anlades 1921. Det nya området i söder rymmer kvarter G-U där kvarter U var urnlunden som numera är minneslund.

Allmän karaktär

Kyrkogårdens form och struktur präglas av den stegvisa utveckling som kyrkogården genomgått under de senaste 150 åren. Den äldsta delen urskiljs tydligt med sitt upphöjda läge runt kyrkan och den omgivande trädkransen. De två 20-talskvarteren i sydväst och nordväst har i sin utformning anpassats till höjden där kyrkan ligger och är formade som två trianglar, en större och en mindre, som mjukt sluter sig längs sluttningarnas nedre kant. Det nya området har en strikt utformning med räta rader och omgivande rader med buskar. Minneslunden har dock en friare utformning med två svängda grusgångar som leder fram till en rund plan.

Omgärdning

Kvarter A-F

Södra muren: Kallmurad halvmur med yttermantel av röd granit. Varierande höjd. I höjd med långhusets sydport bryts muren av en modern trappa med trappsteg av granit och räcken av trä. Häckplantering längs muren.

Östra muren: Stödmur, kallmurad av röd granit. Granitblocken är olika stora och naturklivna. Troligen uppförd vid 1800-talets mitt. Varierande höjd. Kyrkogården är i nivå med murkrönet. I muren finns en öppning för en dörr till gravkapellet som är beläget under kyrkogården. I norra delen har ett extra murliv/trappa vuxit fram av granitblock och kasserade gravstenar.

Norra omgärdningen: Låg häck.

Västra omgärdningen: Låg häck och dike.

Kvarter G-U

Norra omgärdningen: Kallmurad halvmur med yttermantel av röd granit. I höjd med långhusets sydport bryts muren av en modern trappa med trappsteg av granit och räcken av trä. Varierande höjd. Häckplantering längs muren.

Västra omgärdningen: Låg mur av huggna granitblock.

Östra omgärdningen: Låg mur av huggna granitblock mot parkeringen samt häckplantering. I Sydost mot gatan stenpollar förbundna med kättingar.

Södra omgärdningen: Låg häck.

Ingångar

Kvarter A-D

Söder: Dubbla, svartmålade grindar av smidesjärn. Grindarna består av lodräta stänger mellan över- och underliggare. Stängerna förstysas med halvcirkelformade stänger. De runda grindstolparna från 1800-talets mitt är murade i tegel och slätputsade med räfflor, kanelering, i den släta putsen. Spritputsad sockel. Stolparnas konformade tak är lagt med svartmålad plåt. Topprydning i form av ett klot.

Kvarter E-F

Söder: Via grusad gång direkt till vänster innanför kyrkogårdsgrinden samt via en trappa i södra muren. En gammal trappa med trappsteg av granitblock inskjutna i slänten leder från kvarter C till kvarter E varifrån man kan ta sig till kvarter F.

Norr: Via grusad gång från östra kyrkogårdsdelen.

Väster: Enkel trappa från järnvägsspåret.

Kvarter G-U

Öster: Från parkeringen via två grusade gångar, en i söder och en i norr.

Vegetation

Kvarter A-D

En trädkrans bestående av lönn och ask omger hela den gamla upphöjda kyrkogården. En del av träden står uppe på höjden medan andra står i slänten.

Söder: Innanför den västligaste portstolpen står en lönn. Tidigare fanns även en lönn innanför den östligaste portstolpen, men den är borttagen sedan ett antal år tillbaka.

Väster: Mitt i kvarter C står en lönn. En häck av syren är planterad längs höjden i väster.

Kvarter E-F

Väster och norr: Avgränsande häck av sibirisk ärtbuske. Inne i kvarteren rygghäckar av måbär. Flera stora lönnar i utkanten av kvarter E. Några knuthamlade askar längst i nordost i kvarter F.

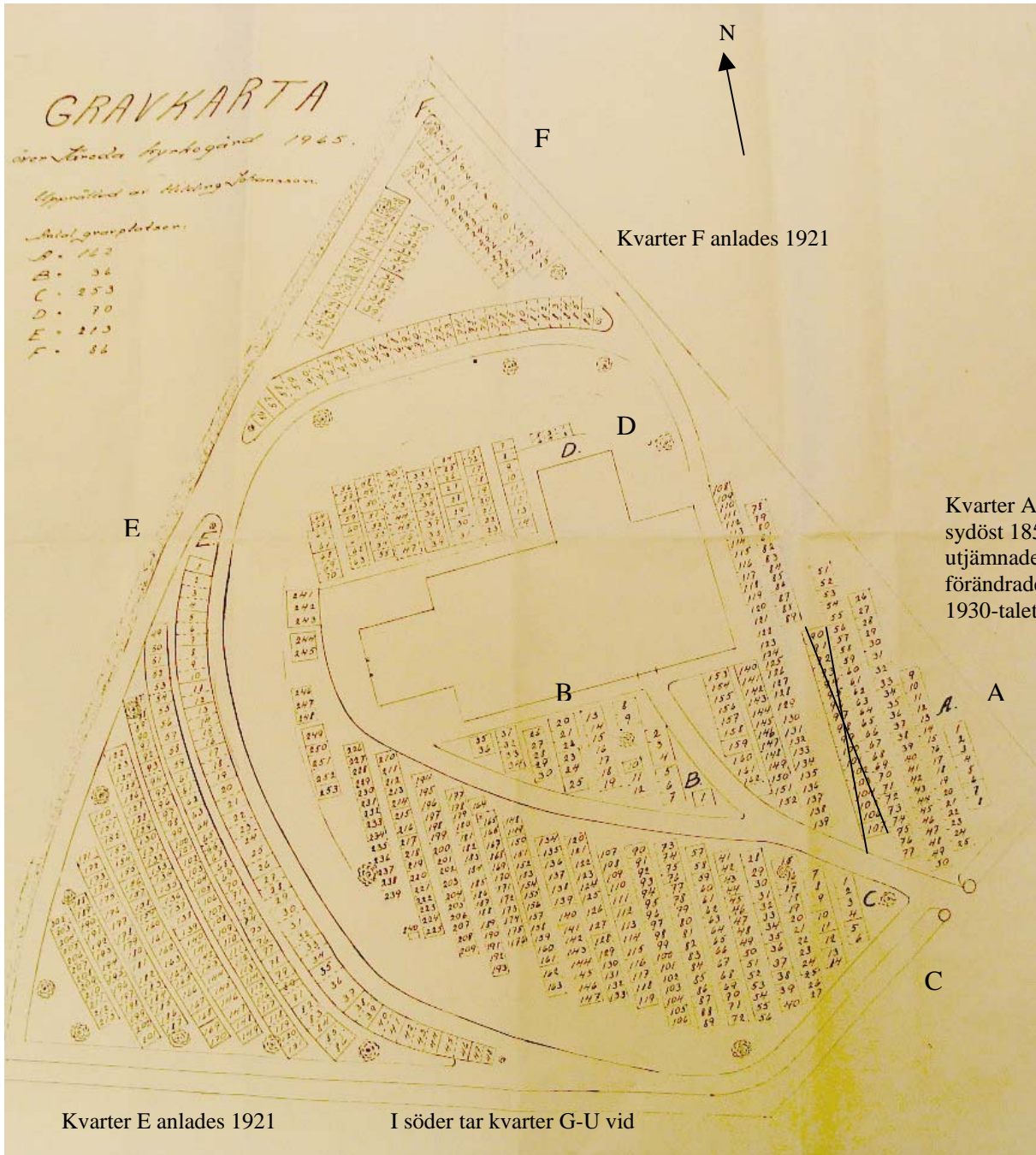
Kvarter G-T

Norr: Häck av vresros längs halvmuren.

Söder: Låg häck av glansbladig oxbär. Rönнар finns planterade längs med grusgången.

Öster: Häck av ölandstok längs parkeringen

Inne i kvarteren rygghäckar av måbär och ett par rader av ölandstok, några rönнар samt två grupper av tujor kring vattenkranar och soptunnor.

Gravkarta Järeda kyrkogård daterad 1956. I stort stämmer kartan med dagens situation. En hel rad av gravar har dock tagits bort i kvarter A. Placering och förekomst av träd stämmer ej helt. För detaljer se beskrivningen av respektive kvarter.

Gångsystem

Kvarter A-D

Asfalterad gång längs gammal sträckning från parkeringen till södra ingången och vidare till västra ingången. Från västporten och norrut går en grusgång som följer nordfasaden och östfasaden och slutar vid södra ingången.

Kvarter E-F

Grusgång längs den naturliga slänten som avgränsar kvarter E och F från den äldsta kyrkogården. Markplattor av betong, delvis övertorvade, mellan gravarnas rader i kvarter E. Från kyrkans nordfasad finns en gång ner till kvarter F.

Kvarter G-T

Grusgångar omgärdar området i söder, väster och norr. I minneslunden finns grusgångar som leder fram till själva lunden.

Gravvårdstyper

Två äldre hällar, en norr om västtornet och en söder om västtornet. Båda är slitna och delvis bevuxna med mossa, den norra är trasig. I söder finns även två museialt uppställda gravvårdar av järn. I norr finns den enda bevarande sk trästaven, en gravvårdsform som var vanlig i Järeda långt in på 1930-talet. I övrigt är gravvårdarna med enstaka undantag av granit. De äldsta härrör från 1880-talet. På kyrkogården finns några enstaka grusgravar, några med stenram. Denna gravform var vanlig in på 1960-talet då man började så igen med gräs. Gruset här är av det finkorniga slaget, mer som grov sand. Sanden har av tradition tagit från omgivande grusåsar. I kvarter A och B finns en hel del högre gravstenar av svart granit. I kvarter B finns några av de mest påkostade gravvårdarna. I kvarter D i norr finns påfallande fler små liggande och halvliggande gravstenar än i något annat område. Kvarter A, B och F är kvarter med sk köpegravar, medan C och E består av linjegravar.

Minneslund

Fd kvarter U i området som anlades 1971 var tidigare urlund, men har på senare år (fr o m 1994) gjorts om till minneslund. Minneslundens fria utformning kontrasterar mot kvarter G-T:s striktare utformning. Två mjukt formade grusgångar leder fram till en rund yta. I väster finns häckar av björkspirea och i sydöst, i en halvcirkel japansk idegran och små klungor av björk. I gräsrundeln i mitten kommer inom kort ett klot av granit placeras. Området rymmer även en planering med rosenbuskar.

Byggnader

I det sydvästra hörnet av den nya kyrkogården finns en modern servicebyggnad.

Övrigt

Norr om kyrkan i muren ligger ca ett 30-tal hela eller delar av gamla gravstenar främst av svart granit staplade. Belysningen på kyrkogården består av ett antal lyktstolpar av äldre modell. Fasadbelysningen består av strålkastare monterade på metallstolpar.

Beskrivning av enskilda kvarter med kulturhistorisk bedömning

Kvarter A

Allmän karaktär

Kvarter A omfattar ca 150 gravplatser och ligger i området öster och sydost om kyrkan och norr om kyrkogårdens huvudingång. Den sydöstra delen av området utvidgades 1850. I slutet av 1930-talet borttogs ett större antal trävårdar från kvarteret. Vid samma tillfälle utjämnades marken och de kvarvarande vårdarna vändes så att framsidan vätter mot väster.

Kvarteret omgärdas av kyrkogårdsmur i öster. Till kvarteret kommer man via kyrkogårdens huvudingång. Gravplatsraderna sträcker sig i nord-sydlig riktning. Raden som på gravkartan från 1965 har nummer 90-107 är borttagen. Avstånden mellan de olika gravarna och de olika raderna är oregelbunden.

Gravvårdstyper

Gravvårdarnas ålder varierar starkt. Enstaka finns från 1880-talet, men merparten är från 1920-talet och fram till idag. De flesta gravvårdar är av grå eller svart granit, merparten mellanhöga, men några högre. Förutom ett fåtal grusgravar, A ca 108-110, A ca 111-114, A ca 115, A ca 116-18 och A ca 67-69 och är övriga gravar omgärdade av gräs, i många fall med möjlighet till liten plantering framför. Två liknande gravstenar utmärker sig särskilt i sin annorlunda form, A 133 från 1899 och A 70-72 från 1886. Dessa stenar är troligen av sandsten, den senare dekorerad med huggen ekbladsornamentik. Infällt finns en marmorplatta där inskriptionen utförts och på stenarnas topp står ett kors i marmor. I övrigt finns flera stenar som är typiska för en viss tid. Några grusgravar varav ett par omgärdade av stenram. Dominans av äldre gravvårdar längst i norr. Titlar förekommer på många av vårdarna, så som kyrkovärden, hemmansägaren, lantbrukaren, disponenten, prostinnan och kyrkovärden. Många har också ortnamn angivet.

Kvarter A från söder. (KI Järeda 0095)

Kvarter A. (KI Järeda 0140)

Kulturhistorisk bedömning

Kvarteret har en blandad karaktär. Ett stort kulturhistoriskt värde finns i de grusgravar som finns bevarade i raden närmast kyrkobyggnaden i öster. Dessa berättar om ett gravskick som var vanligt här ända in på 1960-talet, men där idag få finns bevarade. I samma rad finns också flera av kyrkogårdens äldsta gravstenar från 1800-talets slut.

Se vidare i den kulturhistoriska bedömningen för hela kyrkogården.

Kvarter B

Allmän karaktär

Kvarter B omfattar ett 30-tal gravplatser och ligger längs kyrkobyggnadens mur i söder mellan kyrkan och det asfalterade gångsystemet. Kvarteret har samma utformning på flygbild från 1935. Då var området helt grusbelagt avgränsat från gångsystemet med låg häck. Gravarna var av typen grusgravar, delvis med låga omgärdande häckar. Idag finns en grusgrav kvar, B ca 8-9. I övrigt är hela området isatt med gräs, liksom den forna gången mellan

kyrkan och kvarteret. Gravraderna sträcker sig i nord-sydlig riktning och är av varierad längd p g a kvarterets oregelbundna utformning. Påfallande är att området rymmer en hel del påkostade gravar och inga riktigt enkla.

Gravvårdstyper

Gravvårdarnas ålder varierar starkt. Enstaka finns från 1880-talet, men merparten är från 1910-talet, två från 1930-talet, en från 1950-talet och den sist tillkomne från 2000. De flesta gravvårdar är av grå eller svart granit, merparten mellanhöga, men flera också höga. Här finns också två hällar/tumbor med kraftiga järnringar i var hörn. Samtliga gravvårdar utom två grusgravar står i gräsmattan, en del med möjlighet till liten plantering framför. Flera av gravplatserna har också brukats av samma familj under lång tid, som B ca 15 (1910/1973) och B ca 16-17 (1909/1991). Många av gravvårdarna har den dödes titel angiven, så som kantorn, fabrikören, nämndemannen, bankiren, kyrkovärden och hemmansägaren. De allra flesta av gravvårdarna har också by- eller gårdsnamn angivna. I övrigt finns flera stenar som är typiska för en viss tid. Anmärkningsvärd är de fina stenar som rests över ensamma kvinnor, B ca 31-32 över Frida Sofia Johansson och Greta 1913/1982 och Teckla Nilsson 1913.

Kvarter B längst ner i bild. (KI Järeda 0026)

Kvarter B från sydost. (KI Järeda 0098)

Endast en bevaras grusgrav. Några gravvårdar har speciellt lokalhistoriskt/personhistoriskt värde, exempelvis värden över C.A. Nilsson, en tongivande man i socknen. Längst i väster finns två museialt uppställda järnvårdar, en av dem ganska ofullständig. Dessutom finns här en kalkstenshäll av 1600- eller 1700-talskaraktär.

Övrigt

En av gravvårdarna i kvarteret, ca B 20-21, tillhör den i bygden mycket tongivande mannen och kantorn C. A. Nilsson. Denne man kom till bygden från Södra Vi ”utan skor på fötterna” och blev en inflytelserik person i trakten. Han ägde exempelvis järnvägslinjen mellan Vetlanda och Målilla under en period.

Kulturhistorisk bedömning

Kvarter B har en central placering på kyrkogården med sin plats mellan södra och västra ingången och de därtill ledande gångsystemen. Kvarterets form har varit densamma under lång tid. De många påkostade gravarna drar till sig besökarnas uppmärksamhet. Många av gravplatserna har använts av samma familj under lång tid. Kvarteret rymmer många äldre gravar där majoriteten kan dateras till 1910-tal. Det kulturhistoriska värdet ligger i utformning och placering och i blandningen av gravvårdstyper. Området bedöms vara kyrkogårdens mest känsliga, för framtida förändringar p g a sin centrala placering och den begränsade ytan. Nya

gravsättningar i området bör i möjligaste mån undvikas eller ske med restriktivitet då även små ingrepp kan förändra kvarterets karaktär. Den sista bevarande grusgraven (ca B 5-7) bör bevaras. Smidesvårdarna och hällen längst i väster ska införas på inventarieförteckningen.

Se vidare i den kulturhistoriska bedömningen för hela kyrkogården.

Kvarter C

Allmän karaktär

Kvarter C omfattar ca 250 gravplatser och ligger i området precis väster om huvudgrinden och sydost om det gångsystem som går från huvudgrinden och bort mot västra ingången. Kvarteret följer den naturliga höjden som avgränsar området åt söder. Längst i väster fortsätter kvarteret i en enkel rad längs västtornets framsida. Området har idag samma utformning som på flygfoton från 1935. Redan då, liksom idag var kvarteret besätt med gräs. De låga häckar som då omgärdade kvarteret är dock sedan länge borta. .

Gravraderna sträcker sig i nord-sydlig riktning i ganska täta rader. Från huvudgrinden ger området ett mycket enhetligt intryck med sina rader av mestadels mellanhöga vårdar medan gravvårdarna blir något mer varierade ju längre väster ut man kommer. Samtliga gravvårdar står i gräsmattan, en del med möjlighet till liten plantering framför. Karaktären av linjegravar finns delvis kvar, speciellt i de allra västligaste delarna. Kvarteret omges av kyrkogårdsmur i söder och slänten med häck av syren i väster samt del av den gamla trädkranen av ask och lönn. En stor lönn står också mitt i kvarteret.

Kvarter C från ost. (KI Järeda 0100)

Vården över Liskari från Hällerum. (KI Järeda 0083)

Gravvårdstyper

Gravvårdar från 1880-talet och framåt i tid. I kvarterets östra hälft dominerar gravvårdar från 1940-talet och framåt med enstaka inslag av gravvårdar från sent 1800-tal. De flesta gravvårdarna i kvarter C är låga eller mellanhöga och av grå eller svart granit. Kvarteret har på så vis en ganska enhetlig karaktär trots variationen i stenarnas ålder.

Några vårdar är riktigt små och av svart granit, sannolikt rester från ett linjegravsområde. Två kors, ett i järn och ett i glas, både moderna, bryter av från den övriga enhetligheten. Längre väster ut i kvarteret finns enstaka höga gravvårdar i svart granit och även något fler äldre gravvårdar. En del gravvårdar har angivna titlar och flera också ortnamn.

Övrigt – personhistoria eller speciella typer.

Alla gravvårdar rymmer en historia och i kvarter C finns flera som kan sägas ha ett särskilt lokalhistoriskt värde. Här har vi bl a den lilla enkla stenen över Liskari från Hällorum (1808-1894). Efter att av kantor Nilsson ha blivit förvägrad ett lån till ett hus begav sig Liskari till Stockholm. Hon lovade att återkomma och då bygga ett dubbelt så stort hus som kantorns. Liskari återvände mycket riktigt efter ett antal år med pengar på fickan, köpte mark av kantor Nilsson och byggde sig så ett hus. Dottern Hedda tog sedan över. När dottern Hedda dog instiftades av efterlämnade pengar en fond som heter Tant Heddas fond vilken förvaltas av församlingen än i dag. Heddas grav finns i kvarter E, ca E 40.

En av gravvårdarna, ca C 210, tillhör Ludvig Karlsson, den man som tillverkade många av de trästavar som fanns på kyrkogården fram till sent 1930-tal. En annan, ca C 150, är rest efter Johanna Lindahl som vid sin död 1913 var Nordens äldsta människa. Några vårdar härstammar från offer för spanska sjukan, som härjade i slutet av 1910-talet.

Kulturhistorisk bedömning

Kvarter C breder ut sig på hela södra delen av den gamla kyrkogården när besökaren stiger in genom grinden. Kvarteret bestod från början av linjegravar. Det kulturhistoriska värdet ligger i områdets form och den blandade karaktär som församlingens kontinuerliga brukande har givit. Bevarade delar av det gamla linjegravsområdet berättar om sociala skillnader i samhället. Här finns ett socialhistoriskt värde. Ett urval av de karaktäristiska små linjegravvårdarna bör långsiktigt bevaras. I den allra västligaste delen är kvarterets karaktär beroende av de större, äldre vårdarna.

Se vidare i den kulturhistoriska bedömningen för hela kyrkogården.

Kvarter D

Allmän karaktär

Kvarter D omfattar ca 70 gravplatser och ligger i det mindre området norr om kyrkobyggnaden. Kvarteret följer den naturliga höjden som avgränsar området i norr. Gravraderna sträcker sig i nord-sydlig riktning och är av varierad längd p g a kvarterets oregelbundna utformning. Den naturliga slänten utgör avgränsning i norr och väster. Häck av syren finns i väster och träd tillhörande trädkransen i norr och väster.

Gravvårdstyper

En stor blandning av gravvårdar från mycket enkla liggande stenar till påkostade höga och breda. Samtliga gravvårdar utom två grusgravar står i gräsmatta. Gravvårdarnas ålder varierar från 1920-talet och framåt, med dominans för 1920-talet. Påfallande är de relativt många enkla gravvårdarna, sannolikt rester av ett linjegravssystem. En bevarad trästav.

Två grusgravar, varav en med stenram. Två kalkstenshällar av 1600-1700-talstyp i stor behov av vård. Få titlar och Ortsnamn.

Kvarter D från öster. (KI Järeda 0104)

Den enda bevarade "trästaven".
(KI Järeda 0106)

Övrigt

Kyrkogårdens enda bevarade trästav, rest efter A. Lindal som gick bort i samband med "de gamles dag" 1923. Han åkte häst och vagn och blev påkörd av en lastbil och dog.

Kalkstenshällarna är kraftigt bevuxna med mossor. Denna bör varsamt avlägsnas. Kontakt bör tas med konservator.

Kulturhistorisk bedömning

Kvarteret har en blandad karaktär skapad av församlingens kontinuerliga brukande. Den enda bevarade trästaven har ett högt kulturhistoriskt värde då den berättar om ett gravskick som var vanligt vid 1900-talets början. Det gäller även de karaktäristiska små vårdarna från 1920-talet som utgör en rest av ett linjegravssystem. Gravskicket har ett socialhistoriskt värde och ett urval av vårdarna bör långsiktigt bevaras. De två kalkstenshällarna ska föras in på församlingens inventarieförteckning.

Se vidare i den kulturhistoriska bedömningen för hela kyrkogården.

Kvarter E

Allmän karaktär

Kvarteret består av ca 200 gravplatser och anlades 1921 i områdets sydvästra del. Kvarteret är lågt beläget nedanför västra delen av kvarter C och följer med sin form den upphöjda gamla delen av kyrkogården. Gravraderna sträcker sig i mjukt svängda rader i nord-sydlig riktning. Raderna är av varierande längd på grund av kvarterets triangulära form. Området anlades som ett linjegravsområde, men rymmer också en del familjegravar. Gravvårdarna är placerade rygg mot rygg med måbärshäckar som rygghäckar. Samtliga gravvårdar står i gräsmatta, en del med möjlighet till liten plantering framför. Som omgärdning finns häck av sibirisk ärtbuske i väster. Grusgång och häck av vresros i söder och den naturliga höjden i öster. Måbärshäckar som rygghäckar. Några stora lönnar längst i sydväst. Grusgång nedanför slänten mot gamla kyrkogården.

Gravvårdstyper

Gravvårdarnas ålder varierar från 1930-tal och framåt. Raden närmast grusgången i öster rymmer de äldsta gravarna. Gravvårdarna blir sedan av allt yngre datum ju längre väster ut

man kommer. I raden längst österut som löper längs grusgången varierar gravvårdarnas utseende mycket. Höga och låga avlöser varandra. I raderna längre österut dominerar mellanhöga gravvårdar av 40-tals till 70-tals typ vilket ger dessa rader ett mer enhetligt uttryck. Längst ut i sydväst står ett ensamt större stenkors. De allra flesta gravvårdar är av grå eller svart granit. Många av gravvårdarna har titlar och ortnamn angivna, speciellt gäller det de äldre gravvårdarna.

Kvarter E från nordväst. (KI Järeda0079)

Kvarter E. (KI Järeda 0164)

Övrigt

Den tidigare nämnda tant Hedda från Hällerum är begravd här under en enkel sten, ca E 40. Längst ut i sydväst med en något enslig placering har kontraktsprosten Carl Andersson, död 1970 fått sin placering med utsikt över sjön. Längs grusgången i öster finns fyra tätt ställda stenar som rests efter fyra syskon från Högeruda som dog mellan 1932 och 1936.

Kulturhistorisk bedömning

Området har kvar mycket av känslan av linjegravsområde med sina olika tidsskikt från 1930-tal och framåt, vilket berättar om församlingens användning av området. Längs grusgången i öster är flertalet gravar från 1930-talet och flera av dem högre än gravvårdarna i resten av kvarteret. Denna parad av, för kvarteret, äldre gravvårdar ger kvarteret ett upplevelsevärde som man bör vara varsam om.

Se vidare i den kulturhistoriska bedömningen för hela kyrkogården.

Kvarter F

Allmän karaktär

Kvarteret består av ca 80 gravplatser anlagda i formen av en triangel som svarar mot hela områdets triangulära form. Kvarteret anlades 1921, samtidigt med kvarter E, men som ett sk köpegravsområde. Raden närmast grusgången i söder är enkel, medan de två andra sidorna av triangeln består av dubbla rader gravvårdar som står rygg mot rygg med mellanliggande rygghäck av måbär. Samtliga gravvårdar står i gräsmattan, en del med möjlighet till liten plantering framför. Kvarteret omgärdas av häck av sibirisk ärtbuske i väst, kyrkogårdsmuren i norr och den naturliga höjden i söder. Två knuthamlade askar i nordväst. Grusgång nedanför slänten mot gamla kyrkogården.

Kvarter E från sydost. (KI Järeda 0081)

Familjegravvård i kvarter E. (KI Järeda 0170)

Gravvårdstyper

Gravvårdarnas ålder varierar från 1930-tal och framåt med dominans för 1950-tal. Flera är större familjegravar. Kvarteret ger ett något stympat intryck då raderna är oregelbundet glesa. En ovanlig gravvård i form av en husfasad.

Kulturhistorisk bedömning

Det kulturhistoriska värdet ligger i kvarterets utformning och blandade karaktär samt i enskilda gravstenar. Här kan nya gravläggningar ske för att fylla i de luckor som finns i raderna, speciellt i raden mot grusgången.

Se vidare i den kulturhistoriska bedömningen för hela kyrkogården.

Kvarter G-T (U)

Allmän karaktär

Området anlades 1971 och består av kvarter G-U med sammanlagt ca drygt 500 gravplatser, samt minneslunden i öster.

Kvarter G-U består av nord-sydliga dubbla rader av gravplatser med avgränsande rygghäckar av måbär. Flera kvarter är ännu inte tagna i bruk. Gravvårdarna är från 1970-talet och framåt. Som omgärdning finns häck av glansbladigt oxbär i söder, av vresros samt kyrkogårdsmur i norr. I öster finns häck av ölandstok i öster och låg mur av granit i väster. Ingång sker via grusgångar från parkeringen i sydost. Övrig vegetation består bl a av två klungor av tuja i söder, rönnar längs gången i söder, häck av ölandstok i västra delen av kvarteret samt häck av vresros längs halvmuren i norr. I minneslunden finns björkspirea i två häckplanteringar, japansk idegran i en halvcirkelform, klungor av björkar samt en planering av rosenbuskar.

Gravvårdstyper

Blandade gravvårdstyper av modernt slag.

Kvarter G-T (U) från söder. (KI Järeda 0070)

Kulturhistorisk bedömning

Området anlades på 1970-talet som en helt ny del av kyrkogården. Karaktären är typiskt för nyanlagda kyrkogårdar under 1900-talets slut med rationellt anläggningssätt utan rygghäckar och med långa regelbundna rader av vårdar. Minneslunden med sin mjukare utformning är även den tidstypisk.

Se vidare i den kulturhistoriska bedömningen för hela kyrkogården.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV KYRKOGRÅRDEN I DESS HELHET

På kyrkogården har människor begravts under lång tid. En vandring över kyrkogården berättar om skiftande synsätt när det gäller begravningstraditioner, synen på döden och på sorgarbete i stort. Enstaka gravvårdar och grupper av vårdar vittnar om skiftande ideal och många gånger om hantverksskicklighet. De rymmer information som handlar om person- och eller lokalhistoria i form av personnamn, ort-/gårdsnamn och titlar. På Järeda kyrkogård förekommer många titlar så som murarmästaren, lantbrukaren, prostinnan, kantorn, sergeanten, torparsonen och stationsföreståndaren vilka alla vittnar om kunskap, näringar och samhällsfunktioner som funnits i trakten. Ortnamn finns angivet på det stora flertalet vårdar.

Järeda kyrkogård utgör ett exempel på hur man använt de naturliga topografiska förhållandena i kyrkogårdens utformning. Kyrkogården präglas av de förändringar som genomförts under årens lopp, vilket sammantaget har skapat dagens struktur. I framtiden är det viktigt att bevara denna karaktär genom att bruka kyrkogården på ett sätt som inte förstör de olika tidsskikten. Detta innebär inte att nya gravläggningar i de gamla kvarteren helt ska undvikas, möjligen med undantag för kvarter B, utan att de ska ske på ett varsamt sätt. En viktig del i detta är att bevara de olika kvarterens utformning, gångsystemens sträckningar och vegetationens placering och art.

Karaktäristiskt för Järeda kyrkogård är blandningen av gravvårdar av olika typer och framförallt från olika tider i samma område. De allra äldsta gravvårdarna är idag i princip borta. Enstaka undantag finns i form av de hållar som ligger vid tornet samt de musealt uppställda smidesvårdarna. Det tidigare utbredda grusgravskicket visar sig idag bara på enstaka gravplatser och bör där bevaras. De äldre gravstenarna härstammar överlag från 1880-talet och framåt, med relativt många representanter i kvarter A och B, samt enstaka i kvarter C. Stora delar av kyrkogården i Järeda upptogs länge av linjegravssystem där gravplatsen var gratis och de döda begravdes en och en vart efter de avled. I dag finns de tydligaste spåren i kvarteren C, D och E. Förutom trävårdar, som bara finns bevarat i ett exempel, var länge små vårdar av svart granit karaktäristiska för linjegravssystem. Ett urval av sådana vårdar bör i nämnda områden bevaras då de berättar om ett länge brukat gravskick. Här finns också ett socialhistoriskt värde då bruket berättar om sociala skillnader i samhället.

Förutom i de olika kvarterens utformning och karaktär finns naturligtvis ett kulturhistoriskt värde även i enstaka gravvårdar. Det kan handla om personhistoriskt eller lokalhistoriskt värde, om socialhistoriskt eller stilhistoriskt värde. Vårdarna av smide ska tillsammans med kalkstenshällarna föras in på församlingens inventarieförteckning. Kulturhistoriskt värdefull och viktiga för upplevelsen av kyrkogården är trädkransen kring den gamla kyrkogården.

På en kyrkogård är det naturligt att gravvårdar ändras och gravrätter återgår och får ny ägare. Det är dock viktigt att man i den långsiktiga förvaltningen är uppmärksam på att bevara de olika delarnas karaktär och gravvårdar från alla olika tider.

Sammanfattningsvis:

- Ett kulturhistoriskt värde finns i kyrkogårdens struktur som sådan med de olika tidsskikten och anpassningen till den lokala topografien.
- Enstaka rester av äldre typer av gravskick är särskilt viktigt att bevara, som kalkstenshällarna, smidesvårdarna, trästaven och de enstaka grusgravarna.
- Järeda kyrka och kyrkogård skapar tillsammans med kyrkvallen och näraliggande prästgård och skola en sammanhållen kulturmiljö av betydelse för socknens historia.

Se vidare i de kulturhistoriska bedömningarna gjorda för varje kvarter.

ARKIV OCH LITTERATUR

Antikvariskt Topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet

Kalmar läns museums topografiska arkiv

Grenberger, J. Bogårdsmurar i Kalmar län, Uppsala 2003

Lantmäteriet i Kalmar län

Sockenkyrkoprojektet, projekt som drivs av Riksantikvarieämbetet

Enfast, Göran, Sammanställning över sockenstämmans protokoll som berör kyrkogårdens utveckling 1791-1994

Enfast, Göran, material från gravstensinventering inom Sveriges släktforskarförbund, publicerade inom nättidningen Rötter

Rahmqvist, Sigurd (red), Det medeltida Sverige 4:1, Aspeland, Sevede, Tuna län. Stockholm 1999

Bucht, Eivor (red), Kyrkogårdens gröna kulturarv, Klippan 1992

Hammaskiöld, Hans mfl, Minnets stigar – en resa bland svenska kyrkogårdar. Stockholm 2001

Hammarskjöld, Britt-Marie, Ett läns utveckling-Kulturminnesvårdsprogram för Kalmar län. Etapp 1, Översikt. Kalmar 1985

Rahmqvist, Sigurd (red), Det medeltida Sverige, Bd 4, Småland 4, Stockholm 1999

Ullén, Marian, Medeltida träkyrkor, 1 Småland samt Ydre och Kinda härad i Östergötland. Stockholm 1983

Muntliga uppgifter från Göran Enfast, kyrkovaktmästare i Järeda församling.